

УДК 78.036

Юрій ЛОШКОВ,

 доктор мистецтвознавства,
 професор кафедри народних інструментів
 Харківської державної академії культури

РОК-МУЗИКА В УКРАЇНІ: ОЗНАКИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ

Визначається специфіка становлення і функціонування в Україні рок-музики як мистецького напрямку, формування ідейно-стилістичних ознак котрого пов'язано з соціокультурною ситуацією на Заході середини ХХ ст.

Ключові слова: музична культура, рок-музика, періодизація.

Определяется специфика становления и функционирования в Украине рок-музыки как художественного направления, формирование идейно-стилистических признаков которого связано с социокультурной ситуацией на Западе середины ХХ в.

Ключевые слова: музыкальная культура, рок-музыка, периодизация.

The specifics of the origin, formation and functioning of the Ukrainian culture of rock music as an art movement, the formation of ideological and stylistic characteristics of which is connected with the socio-cultural situation in the West of the mid-twentieth century is determined.

Key words: musical culture, rock music, periodization.

Складність і суперечливість буття, інтенсивність та демократизація всіх сфер суспільного життя зумовили настільки ж складний і суперечливий характер розвитку сучасного музичного мистецтва. Складність наших уявлень про сучасне мистецтво викликана недостатньою вивченістю всіх його процесів та їх взаємозв'язку, а також відсутністю узагальнюючих і переконливих мистецтвознавчих концепцій, які, в свою чергу, ще неможливі через недостатність часової перспективи. Зокрема, вітчизняні науковці майже не звертаються до проблеми функціонування в реаліях нашого часу рок-музики як культурного явища, котре вже більше півстоліття привертає увагу значної кількості любителів музики.

Рок-музика привертала увагу вітчизняних науковців у контексті її функціонування в західній культурі або в загальнотеоретичному ракурсі. Яскравим прикладом таких підходів є фундаментальне дослідження В. Откидача [6]. Українська ж рок-музика серйозно не вивчається. Так, у 2011 р. в Києві була презентована книга музичного критика О. Євтушенка «Україна IN ROCK», яка представляє собою збірку есе різних років

щодо українського року. Під час презентації відзначалося, що більшість глянцевого мас-медіа і таблоїдів обходить увагою неформатну й часто політично незручну рок-музику, надаючи, в кращому випадку інформацію про хедлайнерів або російський рок [2]. У той же час, рок-музика приваблює інтерес і часто стає «справою життя» значної частини сучасної української молоді, що актуалізує вивчення рок-музики як явища вітчизняної культури. Отже, мета публікації полягає у висвітленні специфіки культивування та становлення рок-музики в українській культурі.

Узагальнюючи існуючі тлумачення терміну «рок-музика» вітчизняний науковець В. Откидач визначав рок як вид мистецтва, що виник у другій половині ХХ ст. в результаті розвитку творчого процесу та науково-технічного прогресу. «Для нього характерний синтез виразних засобів традиційних видів мистецтва: музичного, поетичного (вербальний) і театрального (шоу), що утворюють єдине і неподільне на складові елементи ціле – рок-композицію. Крім того, характерні (хоча і не обов'язково) «електричне» звучання, колективна твор-

чість і особлива форма музичного хепенінга – концерту за участю глядачів» [6, с. 209].

Н. Корзун зазначала, що рок із самого початку був більше соціальним явищем, ніж музикою [3, с. 17]. Так, сучасний дослідник рок-культури А. Троїцький вважає, що рок-музика стала первинною основою молодіжної субкультури, яка виникла в 1950-х рр. у США. Зокрема, в серії телевізійних передач «Досвід рока» музикознавець зауважував, що період стрімкого економічного зростання в США після закінчення другої світової війни зумовив ситуацію, при якій значна кількість американської молоді отримувала від батьків серйозну матеріальну допомогу. Це, в свою чергу, спричинило формування смаків та інтересів, притаманних суто молодіжному середовищу. Серед таких специфічних смаків була й рок-музика, що народжувалася в той час [8, с. 13].

Рок-н-рол став основою рок-музика. З моменту народження рок-н-ролу, підкреслено танцювальний ритм, посилена голосність звучання і напружена підвищено-емоційна атмосфера музичного виконання перетворилися в один з найважливіших художніх прийомів, слугували засобами вираження настроїв молодіжних мас, що набули на початку 1960-х рр. характеру особливого світовідчуження. В різних країнах існувала велика кількість музичних груп, які виконували пісні й танці, а головне – прагнули створювати свою музику. Окрім автора тексту й музики всі члени таких груп брали участь в інструментуванні (аранжуванні) твору та підготовці його до виконання. Тобто, колективна творчість стала характерною ознакою діяльності численних молодіжних музичних груп, які грали рок-музику.

Необхідно відзначити, що в 1960-70-х рр. формувалися практично всі основні піджанри рок-музики. Серед них – хард-рок (важкий рок або жорсткий рок), з яким пов'язується «обважнення» рок-музики. За час становлення були спроби поєднати рок-музику практично з усіма можливими видами музики. Так, симфо-рок орієнтований на академічний підхід до музики, а джаз-рок – напрям, граничний між джазом і рок-музикою. У той же період формується рок-напрямок, в якому мелодійна основа побудована або на прямих запозиченнях з фольклору, або на фолк-стилізаціях – фолк-рок або етно-рок.

Історично основними центрами виникнення та розвитку рок-музики були США й

Західна Європа, перш за все, Велика Британія. Однак, хоча і з деяким запізненням, рок-музика з'явилася практично у всьому світі. Історія становлення рок-музики в Україні пов'язана з часами, коли наша країна входила до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). Зокрема, знайомство з джазом в стилі бі-боп та рок-н-ролом пов'язують з проведенням у 1957 р. VI-го Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Москві [1]. Вже до середини 1960-х рр. у Прибалтиці, Москві та Ленінграді сформувалися перші біт-групи, що виконували кавер-версії англо-американських хітів, перш за все групи «*The Beatles*», на мові оригіналу та у відповідній виконавській манері [5, с. 24].

В означений період розпочинали творчу діяльність такі митці, як композитор і продюсер Стас Намін, музичний менеджер і продюсер Юрій Айзеншпіс (1945-2005), поет та композитор Олександр Градський. В 1960-х рр. співав у групі «Идолы» та був президентом першого рок-клубу в Харкові Сергій Коротков (1946-2010) – музикознавець, музичний критик, діджей, вчений (хімік), радіо- й телеведучий, перекладач, колекціонер, один із засновників радянської рок-журналістики

У той же період в Києві діяли рок-групи «УАНС», «Однажды», «Второе дыхание», «Красные дьяволята». На початковому етапі творчості це були типові кавер-групи. Так, «Красные дьяволята» виконували складні композиції «*Rolling Stones*», «*Led Zeppelin*», «*Deep Purple*», «*Chicago*», «*The Mahavishnu Orchestra*»; учасники групи «УАНС» самобутньо і натхненно відтворювали репертуар Бадді Холлі, Джеррі Лі Льюїса, Чака Беррі, Кліффа Річарда, «*The Everly Brothers*», «*The Dave Clark Five*», «*The Shadows*», а група «Второе дыхание» була відома майже стовідсотковою відповідністю оригіналу відтворення пісень «*The Beatles*».

Виконання кавер-версій композицій відомих західних рок-колективів було типовим явищем для тогочасної радянської рок-музики, на етапі становлення якої відбувався процес опанування західної традиції, специфіки рок-«мови» шляхом наслідування та копіювання. Більш того, точність та якість відтворення композиції була основним критерієм рівня виконавської майстерності колективу.

На ґрунті такого опанування здійснювалися й перші проби створення оригінального репертуару. Зокрема, колектив «Второе

дыхание» відрізнявся виконанням особистих композицій. Тексти російською мовою та музику писали барабанщик Сергій Чаришников, басист Михайло Ніколаєв, гітаристи Олег Слободенко й Геннадій Татарченко. А музиканти групи «УАНС» створювали інструментальні п'єси з декадентськими назвами на кшталт «Когда у комара болят гланды», «13 морковок для кролика», а також пісні з текстами англійською, російською і українською мовами [7].

До 1966 р. у великих містах були вже десятки аматорських рок-груп і відбулися перші фестивалі молодіжної музики (Рига, Ленінград). Важливим явищем першої хвили радянського року був Єреванський фестиваль, який щорічно проходив у 1968-1972 рр. і збирав найкращі рок-колективи. Після місцевих сейшинів 1967 р., наступного року в Києві пройшов перший конкурс рок-груп «Біг-біт», що зібрав більше п'ятдесяти колективів Києва, Харкова, Одеси, Риги. Наприкінці 1960-х рр., принаймні в Києві, була сформована мережа молодіжних кафе-клубів, на базі котрих створювалися умови для презентативної діяльності ранніх вітчизняних рок-груп.

Утім, ці й подібні заходи відбувалися в повній інформаційній ізоляції, не маючи ніякого резонансу в пресі, не говорячи вже про радіо та телебачення. Радянська культурна політика жорстко ставилася до рок-музики, що зумовило деактивізацію та андеграундне становище цього музичного напрямку в наступне десятиріччя в СРСР і в Україні, зокрема.

На початку 1970-х рр. радянський рок почав «учитися говорити». Першою групою, що цілком перейшла на російськомовний репертуар, стала «Машина времени» (1969), яка виконувала здебільшого тексти Андрія Макаревича. Жвавий інтерес у сучасників визивала рок-група «Високосное лето» (лідер А. Сітковецький), яка з 1973 р. звернулася до створення особистих пісень. Того ж року група Стаса Наміна «Цветы» записала платівку з піснями «Есть глаза у цветов» та «Звездочка моя ясная», які мали шалену популярність [1].

Початок 1970-х рр. виводить на передові позиції україномовні ансамблі. Україномовний напрям об'єднав різноманітні в музичному та естетичному відношеннях явища. Тут були представлені й фолк-кантрі-псевдоетнографізм, і блюз-хард-рок, і соул-фанк-джаз-рок, і поп-естрада, й камерна

пісня-балада. Певні рок-групи відстоювали свою творчу незалежність, залишаючись в андеграунді, інші, йдучи на компроміси, легалізувалися як вокально-інструментальні ансамблі (ВІА). Офіційно існуючі вітчизняні ВІА активно використовували виражальні можливості рок-музики. Так, репертуар музичного колективу «Опришки» (Івано-Франківськ), який існував в зазначений час і разом із «Смерічкою», «Арнікою», «Ватрою» та «Кобзою» був одним із лідерів серед українських ВІА, складала народні пісні у біт-бітовому аранжуванні: «Бодай-ся когут знуdiv», «Дай-ня мамко», «Сиджу я край віконечка», «Сумна я була», «Сухая верба». Серед піонерів джаз-року – популярний львівський ВІА «Арніка», створений в 1971 р. Зокрема, в 1973 р. «Арніка» записала платівку, куди увійшла арт-джаз-рокова сюїта «Весна», яка стала першим твором у цьому стилі у колишньому СРСР. Джаз-рок та фолк-джаз-рок (композиції «Танець жаги», «Ватровий дим», «Ой чий то кінь стоїть») були основними стильовими напрямками ще одного львівського колективу «Ватра», створеного композитором і виконавцем Михайлом Мануляком у 1971 р.

Утиски на україномовні музичні ансамблі розпочалися в 1972 р., коли ЦК КПРС проголосив боротьбу з т. зв. «українським буржуазним націоналізмом». Зокрема, Спілка композиторів домоглася заборони записувати й транслювати народні пісні в обробках рок-груп і ВІА, а редакції телебачення та радіо отримали установку не пускати в ефір нічого, що має присмак року [7]. Для українського року залишався єдиний шлях до визнання – безкоштовні концерти у вузах і Палацах та Будинках культури на околицях міст.

Подією у вітчизняній рок-музиці став один із найзначніших та представницьких рок-фестивалів на радянському просторі «Весенние ритмы» (Тбілісі), який пройшов у березні 1980 р. Серед учасників фестивалю була й самобутня українська група «Діалог» (Миколаїв), яка виконала масштабне музичне полотно — сюїту «Под одним небом» на вірші С. Кірсанова, а лідер групи Кім Брейтбург був визнаний кращим рок-вокалістом форуму.

Фестиваль ознаменував першу еру розквіту року на офіційних засадах. У центральній пресі почали з'являтися перші статті про вітчизняний рок, а в афішах почало крупними літерами набирати «Рок-група». Не дивлячись на повну відсутність підтримки з

боку державних культурних органів, рок став улюбленою музикою радянської молоді [6, с. 222]. «Машина времени», «Автограф», «Аракс», «Магнетик Бенд», «Діалог» та інші колективи тріумфально гастролювали країною.

У той період більшість рок-колективів України, як і інших республік СРСР, були російськомовними. Так, після конкурсу фонограм у Санкт-Петербург (1986) преса відзначала, що серед 40 колективів з УРСР лише рок-гурт «Ледокол» запропонувала україномовний альбом «Круїз» [Криголам]. Серед найвідоміших вітчизняних російськомовних рок-колективів 1980-х рр. учасник багатьох рок-фестивалів одеський «Бастіон», київська «Галактика» [8, с. 118]. Наприкінці 1980-х рр. розпочинали діяльність знакові для наступних десятиліть рок-гурти – київські групи «Кому Вниз» і «Табула Раса», харківські «Разные люди» та «КПП», кримська «Красная плесень».

Вітчизняні рок-гурти, що розпочинали діяльність в 1980-ті рр., продовжили розпочаті в попередній період пошуки самобутності через створення україномовного репертуару. На кінець 1980-х рр. припадає початок творчої діяльності нині провідних та відомих далеко за межами України музичних колективів. Так, перший виступ київської групи «Воплі Відоплясова» («ВВ») відбувся в 1987 р., рок-гурту «Брати Гадюкіни» (Львів) – в 1988 р., а музичний проект Андрія Кузьменка «Скрябін» – група, яка виникла в місті Новояворівське Львівської області – в 1989 р.

Відзнакою цього періоду стає розширення стильових меж українського року. Так, миколаївський «Діалог» та харківський гурт «ТРИЙКА-СІМКА-ТУЗ» вели пошуки в галузі арт-року, одеський «Кошкін дом» експериментував у межах «готичної хвилі», а «Красная плесень», «Колезький асесор», «ВВ», «Брати Гадюкіни», репрезентували панк-рок. Якщо лідери «ВВ» і «Брати Гадюкіни» Олег Скрипка й Сергій Кузьмінський були безперечно членами своїх колективів, то, розпочавши з виступів разом з групою «Брати Гадюкіни», Віка Врадій надалі виступала як солістка, перемігши у міжнародному фестивалі-конкурсі «Міс-рок Європа» в 1990 р. та ставши «королевою українського панку». З першої «Червоної руги» розпочалося сходження ще однієї солістки – нинішньої «діви поп-рок-мейнстріму» Марії Бурмаки.

Від пост-панк до індустріального та готичного року еволюціонував стиль перших альбомів групи «Кому Вниз», а «КПП» орієнтувався суто на важку музику, суміш треш, панк і хард-року. Взагалі, кінець 1980-х рр. в музичній культурі колишнього СРСР відзначився шаленим попитом на важку екстремальну музику, що спричинило появу значної кількості хард-рокерів і металістів. Серед найпомітніших українських представників «металу» того часу, окрім вище названих, були «Едем», «Перрон» (Київ), «Ток», «Сад» (Дніпропетровськ), «Білий загіг» (Львів), «Дикий мед» (Донецьк) та ін.

В означений період розпочалася друга хвиля відкриття рок-клубів: у 1985 р. в Одесі, в 1986 р. у Києві, Дніпропетровську, Львові, Харкові, Донецьку. Одним з основних напрямків діяльності рок-клубів стала організація концертних заходів, які часто приймали форму фестивалів. Так, у рік заснування львівського рок-клубу був проведений фестиваль «Леві», в якому взяли участь місцеві гурти «Леві», «Скіфи», «Собача радість», «КООП», «Повторний карантин». У 1987 р. відбувся донецький фестиваль рок-музики та «Молодіжне перехрестя» і «Рок-діалог» у Києві.

Окрім того, рок-клуби переймалися проблемами запису й розповсюдження нових альбомів, створення умов для обміну й поширення різноманітної інформації, пов'язаної з рок-музикою. Це зумовило виникнення центрів «Нова музична сцена» в Одесі, «Рок-артіль» в Києві, «Нова сцена» в Харкові та ін. як своєрідного симбіозу аудіокомпанії та концертної організації. Здебільшого, під егідою таких центрів видавалися й рок-журнали (так званий самвидав) «Гучномовець», «Фонограф», «Галас» (Київ), «Гей-гоп» (Івано-Франківськ) тощо.

Кінець 1980-х – початок 1990-х стає часом започаткування в Україні фестивалів молодіжної музики, активну участь в яких брали рок-музиканти. Так, у 1986 р. відбувся перший рок-фестиваль в Новій Каховці (з 1992 р. міжнародний музичний фестиваль «Таврійські ігри»), в 1989 – перший фестиваль поп-, рок-музики й авторської пісні «Червона рута», в 1991 – всеукраїнські рок-фестивалі «Тарас Бульба» (Дубно) та «Нівроку» (Тернопіль), у 1994 – львівська «Альтернатива».

Популярність рок-музики в 1990-х рр. стимулювала й започаткування та поширення на незалежному телебаченні програм, ав-

тори яких орієнтувалися на інформацію зі світу рок-культури. Зокрема, С. Коротков у той час у Харкові вів телевізійні програми «Коротко(в) о роке», «Musicbox», «Драйв», «Музыкальная кафедра», «Смутное время».

Початок 2000-х рр. ознаменувався новими якісними змінами в рок-культурі України. У репертуарній політиці яскраво виявилися два напрямки творчої самореалізації. Перший, зумовлений прагненням виходу на міжнародну арену, характеризується зсувом певних українських рок-гуртів до автентичних джерел, і не лише вітчизняного. Провідними групами в напрямі, який має узагальнену назву *world music*, нині є «Гайдамаки», «ДахаБраха», «ДримбаДаДзига» (Київ), «Перкалаба» (Івано-Франківськ), «Бурдон» (Львів), «Мерва» (Рівне) та ін. Вихід на передові позиції в українській рок-музиці поп-рок-мейнстріму стався завдяки творчості групи «Океан Ельзи» (Львів), зокрема популярності її альбомів «Модель» (2001) та «Суперсиметрія» (2003). Окрім цього гурту, серед нинішніх лідерів напрямку групи «Грін Грей», «Табула раса», «Мед хедз» (Київ), «Мотор'ролла» (Хмельницький), «Друга ріка» (Житомир), «Скай» (Тернопіль) та ін.

Відзнакою є й активне опанування представниками вітчизняної рок-музики мережею Інтернет, що виявляється у створенні рок-порталів і сайтів окремих музичних колективів, розповсюдженні альбомів, кліпів тощо. Зокрема, «Український готичний портал» (gothic.com.ua) був започаткований в 1999 р. Яскравим прикладом застосування можливостей мережі є фестиваль «Майбутнє України» — перша серйозна спроба прориву у світ нових інформаційних технологій. Так, концерти фестивалю трансливалися в Інтернет у реальному часі, а, окрім українського журі, присутнього в залі, було створено міжнародне журі, зв'язок з яким здійснювався завдяки мережі.

Нарешті, суттєвою ознакою, що зумовлює відокремлення 2000-х рр. як окремого етапу, є формування освітньої системи. Перш за все, це стосується традиційної системи підготовки музичних кадрів. Так, у спеціалізованих ВНЗ II-IV рівнів акредитації з кінця 1990-х рр. введена спеціалізація «Музичне мистецтво естради», в межах якої здійснюється підготовка музикантів – виконавців на інструментах, притаманних складу рок-гурту. Початковим ступенем в цій системі можна вважати так звані «школи рока», створені в провідних культурних центрах України молодими «діючими» музикантами,

здебільшого студентами та випускниками музичних ВНЗ.

Отже, наведені ознаки дозволяють запропонувати наступну періодизацію становлення рок-музики в Україні:

друга половина 1960-х – 1970-ті рр. – рок-музика як андеграндне явище, що мало всі ознаки молодіжної субкультури, яке йшло в розріз із офіційною культурною політикою. Характерною ознакою періоду є започаткування основних різновидів рок-культури – рок-клуби як творчо-організаційні об'єднання, розважальні заклади як концертні майданчики, самвидавська преса, фестивально-конкурсні заходи. Репертуарна динаміка визначалася «просуванням» від відтворення композицій провідних західних рок-груп до самовизначення в контексті створення російсько- та україномовних текстів.

1980-1990-ті рр. – легалізація рок-музики та пошук шляхів само ідентифікації в українській культурі. Основною ознакою періоду є створення інфраструктури, спрямованої на здійснення організаційної та інформаційної функцій у галузі вітчизняної рок-музики (рок-клуби, культурні центри, фестивалі, друковані періодичні видання, телевізійні та радіопрограми тощо).

2000-ні рр. – по теперішній час – рок-музика як визнана складова вітчизняної музичної культури. Характерні ознаки періоду: опанування мережі Інтернет як важливого інформаційного поля для альтернативної музики, формування освітньої системи.

Перспективи подальшого дослідження вітчизняної рок-музики полягають у виявленні специфіки функціонування цього різновиду творчості на різних етапах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бубенникова Л. Рок-музыка / Л. Бубенникова // Эстрада в России. XX век. Энциклопедия. — М.: «Олма-Пресс», 2004. — С. 568–574.
2. В Киеве представили книгу об истории украинского рока [Електронний ресурс] // <http://etno-radio.ru/id960>. — Назва з екрана.
3. Корзун Н. Рок, игры, мода и реклама / Н. Корзун. — М.: Сов. Россия, 1989. — 136 с.
4. Крыголам [Електронний ресурс] // <https://ru.wikipedia.org/wiki/> — Назва з екрана.
5. Кушнир А. Сто альбомов советского рока. 1977-1991 / А. Кушнир. — М., 1999. — 124 с.
6. Откидач В. М. Рок-музыка і світовий художній процес : моногр. / В. М. Откидач. — Х.: ХДАК, 2005. — 294 с.
7. Стеценко К. История советской рок-музыки / К. Стеценко [Електронний ресурс] // <http://sov.narod.ru/index.html>. — Назва з екрана.
8. Троицкий А. Рок-музыка в СССР: опыт популярной энциклопедии / А. Троицкий. Ч. 1. — М.: Книга, 1990. — 211 с.